

Istoria pentecostalismului românesc

Valeriu Andreiescu

ISTORIA
PENTICOSTALISMULUI
ROMÂNESC

Volumul 1

Evanghelia deplină și puterea lui Dumnezeu



Casa Cărții, Oradea
2012

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin editurii Casa Cărții.
Orice reproducere sau selecție de texte din această carte este permisă doar cu aprobarea în scris a editurii Casa Cărții, Oradea.

Istoria penticostalismului românesc

Volumul 1: Evanghelia deplină și puterea lui Dumnezeu

de Valeriu Andreiescu

Copyright © 2012 Casa Cărții

O. P. 2, C. P. 30,

410670 Oradea

Tel. / Fax: 0259-469057; 0359-800761; 0728-874975

E-mail: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Andreiescu, Valeriu

Istoria penticostalismului românesc / Valeriu Andreiescu. -
Oradea : Casa Cărții, 2012

2 vol.

ISBN 978-606-8282-43-5

Vol. 1. : Evanghelia deplină și puterea lui Dumnezeu. -
2012. - Bibliogr. - Index. - ISBN 978-606-8282-44-2

284.57(498)

Editarea: Fidelia Stroie

Corectura: Timeia Viman

Tehnoredactarea: Vasile Gabrian

Coperta: Adrian Mihocăș

Tiparul executat la Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen, Ungaria.

*Soției mele Elena,
cu recunoștință pentru ajutorul
pe care mi l-a dat în scrierea acestei cărți.*

Cuprins

Nota editurii	13
Cuvânt-înainte	15
Prefață	17
Introducere: creștinismul penticostal actual. Metodologia istoriei penticostale românești ca ramură a teologiei	19

PARTEA I: ORIGINILE PENTICOSTALISMULUI ROMÂNESC

Capitolul 1. Problema primelor focare penticostale.

Misionari sau autohtoni?	31
1. Originea și permanența penticostală	31
2. Penticostali și glosolalici	32
3. Focare penticostale în Bucovina	33
4. Focare penticostale timpurii în Transilvania	35
5. Autohtoni și misionari	35
6. Sașii și românii	37

Capitolul 2. Mișcarea penticostală românească timpurie din SUA și implicarea ei în România

și implicarea ei în România	39
1. Experiențe cu Duhul Sfânt în creștinismul românesc	39
2. Pavel Budean și începutul mișcării penticostale române din SUA	40
3. Implicarea lui Pavel Budean și a altor penticostali români din America în România	41
4. Penticostalii români din America între Assemblies of God și Church of God.	44
5. Cea mai veche biserică penticostală română din lume (conform lui Ioan Buia)	46
6. Influența evanghelistei Aimee Semple McPherson	47
7. Penticostalismul românesc și doctrina Holiness	49

Capitolul 3. Începuturile din România ale mișcării penticostale organizate. Gheorghe Bradin și biserica din Păuliș

Gheorghe Bradin și biserica din Păuliș	51
1. Gheorghe Bradin și Biserica lui Dumnezeu Penticostală	51
2. Încercarea de instituționalizare	57
3. Răspunsul instituțiilor existente	62

**PARTEA A II-A:
PENTECOSTALISMUL ROMÂNESC TIMPURIU (1927–1950)**

**Capitolul 1. Penticostalismul între două lumi: orașul și satul.
O sociologie penticostală a religiei 73**

Capitolul 2. Începutul expansiunii dintre Mureș, Banat și Bihor 77

1. Pe Mureșul de jos, în centrul penticostalismului 77
2. În Banat 81
3. În Bihor 85
4. În Transilvania, pe Mureșul Mijlociu 89

Capitolul 3. Începuturi penticostale de la Someș până la Tisa 95

1. Pe Someșul Mic și pe Someșul Mare 95
2. Sălaj, Maramureș, Sătmăr 105

**Capitolul 4. Începuturile Filialei Suceava
pentru Bucovina și Moldova de nord 111**

1. Interdependența penticostală dintre Transilvania și Bucovina 111
2. Bucovina istorică 112
3. Problema întâietății: Bilca și Vicovu de Sus 113
4. Pionieri penticostali : Cârștian Gavrilă, Toader Danieliuc,
Filaret Rotaru, sora Vlasin 113
5. Focare bucovinene nordice 114
6. Focare bucovinene sudice și liderii lor 115
7. Încadrarea mișcării penticostale bucovinene
în mișcarea penticostală națională 117
8. Organizarea regiunii Bucovina-Moldova de nord 118
9. Regiunea Bucovina-Moldova de nord
în epoca lucrării președintelui Cârștian Gavrilă 122

Capitolul 5. Începuturi penticostale în sudul Moldovei și în Muntenia . . 133

1. Biserica Apostolică de la Brăila
sau cea de-a doua tentativă de instituționalizare 133
2. Centrul de la Galați (1931–1938) 149
3. Începuturile centrului de la București și continuarea eforturilor
de instituționalizare 152

Capitolul 6. Criza penticostalismului timpuriu 165

1. De la scindare la dezorganizare temporară (1931–1941) 165
2. Penticostalismul timpuriu în catacombe (1942–1944). 187

**Capitolul 7. Grupările penticostale. Recunoașterea lor provizorie
sub un regim de toleranță religioasă temporară
și unificarea lor (1945–1950) 209**

1. Reorganizarea Asociației Biserica lui Dumnezeu Apostolică
de la Arad (1945–1947) 209
2. De la Asociația Biserica lui Dumnezeu Apostolică din Timișoara, la Asociația
Creștinii Botezați cu Duhul Sfânt, din București (1945–1947) 221
3. Unirea grupărilor penticostale (1948–1950) 228

Capitolul 8. Bisericile pentecostale locale (1945–1950)	241
1. Biserici locale și misionari regionali	241
2. Centrul pentecostal de la Cluj	245
3. Între Alba și Mureș. Milenism și pentecostalism	250
4. Desprinderea bisericilor pentecostale de Uniunea Baptistă: de la Rebra la Fodora	252
5. Biserici pentecostale noi	261
6. Bisericile fără cult din Moldova	279

**PARTEA A III-A:
CULTUL PENTECOSTAL – CADRUL JURIDIC AL REZISTENȚEI
PENTECOSTALE (1950–1989)**

Capitolul 1. Instituționalizare sub control rigid (1950–1962)	285
1. Cadrul doctrinar oficial: Mărturisirea de credință din 1950	285
2. Cadrul organizatoric oficial: Statutul CP din 1950	287
3. Transpunerea principiilor în practică	290
4. Începutul rezistenței creștine. Infiltrarea Securității în biserică	293
5. Destabilizarea Cultului Pentecostal (1956–1961)	299
6. Reformele antireligioase și „biserica subterană”. Evaluarea rolului istoric al lui Gheorghe Bradin	307

Capitolul 2. Personalități ale vieții spirituale pentecostale regionale . .	315
1. Alexa Socaciu din Corpadea, județul Cluj	315
2. Ionică Suian, un bucovinean la Tisa-Hunedoara	316
3. Constantin Buzatu, prezbiter la Brăila: un martor credincios al lui Cristos .	321

Capitolul 3. Biserici locale între Cultul Pentecostal și disidenți	325
1. Problema disidenților	325
2. Bisericile din Transilvania și disidența	326
3. Bisericile din Moldova și disidența	332
4. Bucovina și disidenții. Arcadie Lăzăreanu și Ionică Lăzăreanu – lucrători liberi ai Duhului Sfânt	339
5. Disidența în Muntenia: Mărăcineni-Pitești, membrii CP și disidenții într-o biserică mixtă	342
6. Concluzii generale privind disidențele	344

Capitolul 4. Cultul Pentecostal: noul cadru al trezirii spirituale	349
1. Bihor	349
2. Arad-Bujac	352
3. Timișoara	353
4. Sibiu: Biserica Pentecostală „Emanuel”	358
5. Oltenia	359

Capitolul 5. Pentecostalismul românesc în expansiune zăgăzuită (1962–1989)	363
1. Pentecostalismul mondial în primele două decenii postmoderne (1960–1980) și tendințele sale ulterioare	363
2. Redirecționarea politicii bisericești sau a cărmuirii CP (1962–1970)	364

3. Relațiile externe ale României și influența lor asupra dezvoltării CP (1961–1970)	378
4. „Biserica subterană” sau Cultul Penticostal din ilegalitate	383
5. Înăsprirea regimului Ceaușescu și rezistența penticostală (1971–1980)	402
6. Pauperizarea națiunii și creșterea Cultului Penticostal (1980–1989)	412
7. CP în prima fază a falimentului ceaușist (1980–1985)	415
8. Sub semnul unui sfârșit de lume (1986–1989)	438
9. Între sfârșit și început: bisericile din Arad și pastorii lor	446

PARTEA A IV-A: LA BAZA PENTICOSTALISMULUI (1960–2010)

Capitolul 1. Penticostalismul între sat și oraș 459

1. În județul Brașov	459
2. Județul Prahova: de la Cărbunești la Vălenii de Munte și la Ploiești	464
3. Între Mare și Dunăre: expansiune urbană și lucrători	470
4. Pe Dunăre: Galați, Giurgiu, Drobeta-Turnu Severin	485
5. Martori penticostali ai lui Cristos din județul Alba	497
6. La porțile de sud ale Transilvaniei	511
7. Județul Mureș, pepiniera de lucrători penticostali	517

Capitolul 2. Penticostalismul în nordul României:

zidiri noi pe temelii vechi (1970–1994) 523

1. Iași, centru penticostal	523
2. Județul Botoșani, biserici și vindecări divine	528
3. Județul Suceava, centru penticostal	537
4. Frământări în Bistrița-Năsăud	554
5. Refacerea centrului penticostal de la Cluj	575
6. Sălaj: expansiunea penticostală de la sat la oraș	603
7. Maramureș	610

Capitolul 3. Penticostalii în vestul României 619

1. Județul Satu Mare	619
2. Județele Bihor și Arad	629
3. Județele Timiș și Caraș-Severin	644

Capitolul 4. Penticostalii în Capitală și în județul Ilfov 653

1. Biserica Penticostală „Betania” din București	653
2. Un evanghelist penticostal de tip ecumenist: Ioan Pănican	657
3. Chitila, județul Ilfov: penticostalii de la charisme la Scriptură	661

Capitolul 5. Considerații generale

privind identitatea penticostalismului românesc 665

Bibliografie	661
Index de persoane	673
Index de localități	661

Azi Duhul Sfânt e roua dimineții
Peste poporul cel răscumpărat.
E aurora, bucuria vieții,
Puterea celui ce ne-a mângâiat.

Azi Duhul Sfânt e-o binecuvântare
A mângâierilor de la Rusalii,
E-o ploaie mai târzie pe ogoare
Și-o bucurie la penticostali.

Azi Duhul Sfânt aprinde-n noi lumina,
Ne lămurește scopul jertfei Lui,
Ne pregătește să primim cununa,
Cununa slavei, haina cerului.

.....
Azi Duhul Sfânt ne-nflăcărează dorul
Să preamărim pe Răscumpărător.
Ne umple de putere Creatorul.
Cu noi e Isus cel biruitor.

Imn penticostal, de Alecu Iacob

Nota editurii

Scrierea unei istorii a penticostalismului românesc nu este un lucru simplu, din cel puțin două motive. În primul rând trebuie recunoscut și accentuat rolul Duhului Sfânt în dezvoltarea bisericilor locale, iar acest lucru poate pune serioase probleme în ce privește părerea – uneori destul de generalizată – că rolul principal l-au avut anumiți lideri. În al doilea rând, la nouăzeci de ani după apariția primelor biserici penticostale române, constatăm o lipsă a surselor și a resurselor demne de analiză, fie datorită puținelor mărturii scrise, fie datorită plecării în veșnicie a celor mai mulți dintre înaintașii penticostali. După căderea comunismului în România, penticostalismul românesc a pierdut cu o ușurință greu de explicat șansa scrierii unei istorii bazate pe mărturia multor „pionieri” ai credinței aflați în viață în acel moment. Reconstituirea evenimentelor și interpretarea corectă a lor este, deci, o muncă minuțioasă, nefiind la îndemâna oricui.

Salutăm cu deosebită bucurie efortul depus de fratele Andreiescu la scrierea acestei istorii. Provocarea lansată autorului cu ocazia întâlnirii în Biserica Penticostală „Sinai” din Roma s-a concretizat în mai puțin de trei ani.

Istoria penticostalismului românesc se evidențiază prin câteva aspecte. Întâi, este o istorie bazată în mare măsură pe surse istorice orale – alături de surse istorice scrise și consacrate deja – culese și prelucrate de-a lungul anilor de la studenți, pastori, credincioși. În al doilea rând, autorul evidențiază rolul Duhului Sfânt în dezvoltarea penticostalismului românesc. În viziunea autorului, istoria nu este doar un șir de întâmplări sau evenimente care au avut loc, ci este în primul rând relatarea intervențiilor lui Dumnezeu prin intermediul credincioșilor în nașterea și derularea evenimentelor.

În al treilea rând, *Istoria penticostalismului românesc* este o istorie scrisă de un istoric. Cărțile de istorie penticostală românească scrise până acum au fost scrise sau alcătuite de pastori, iar uneori interpretarea evenimentelor a fost făcută prea mult sau numai din perspectiva pastorală. De data aceasta avem de-a face cu o istorie scrisă cu obiectivitate și degajare față de implicarea emoțională în descrierea evenimentelor.

În al patrulea rând, autorul evită extremele în care s-au scris până acum istoriile penticostale românești. *Istoria penticostalismului românesc* rămâne într-o zonă de mijloc față de istoriile apologetice (scrise, de obicei, până în 1989 și în primii ani după căderea comunismului), istorii în care erau evidențiate numai aspectele pozitive ale evenimentelor, dar lipseau cu desăvârșire analiza și descrierea coabitării (uneori tacite, alteori impuse, alteori voite) dintre biserică și statul comunist reprezentat prin aparatul represiv al Securității și al Departamentului Cultelor. De cealaltă parte, autorul evită identificarea cu istoria-pamflet, revoluționară, în care sunt scoase la lumină mai mult evenimente și implicații negative care dau naștere mișcărilor de revoltă sau provoacă schimbări dramatice în societate.

În fine, *Istoria penticostalismului românesc* este una dintre cărțile de istorie despre dezvoltarea bisericilor penticostale române care nădăjduim că îi va provoca și pe alți specialiști la cercetare și la completarea istoriei noastre bisericești și va servi în viitor ca sursă de documentare pentru alte cărți de istorie ce vor fi scrise.

Pe parcursul lecturării celor două volume cititorul va întâlni din loc în loc trimiteri la alte paragrafe ale lucrării (referințe încrucișate) înserate cu scopul de a-l ajuta pe cititor să-și îmbospăteze informațiile despre un anumit personaj, eveniment sau loc și să facă legătura cu cele aflate în descriere. Pentru a facilita o mai bună folosire a acestor referințe încrucișate menționăm mai jos modul în care trebuie interpretate primele două cifre ale acestora. De exemplu, trimiterea I.3.3.7. înseamnă:

I – partea întâi

3 – capitolul 3 al părții întâi.

Acolo unde trimiterea se referă la un alt volum, acest lucru este menționat prin indicarea numărului volumului (vezi vol. 1, ...).

Însoțim aceste două volume ale *Istoriei penticostalismului românesc* cu rugăciunea ca, în ciuda lipsurilor și a scăpărilor inerente scrierii acestei lucrări, Dumnezeu să folosească această lucrare pentru trezirea și ridicarea unor noi generații de credincioși și de lucrători care să continue cu pasiune, cu credincioșie, cu smerenie și cu lepădare de sine lucrarea începută de Dumnezeu prin înaintașii noștri acum aproape o sută de ani și să fructifice cu maxim de randament noile condiții de libertate în care trăim, precum și multitudinea de posibilități pe care le avem astăzi de a face Evanghelia disponibilă până la marginile pământului.

Iar a Celui ce, prin puterea care lucrează în noi, poate să facă nespus mai mult decât cerem sau gândim noi, a Lui să fie slava în Biserică și în Hristos Isus, din neam în neam, în vecii vecilor! Amin (Efeseni 3:20–21).

Vasile Gabrian

iulie 2012

Cuvânt-înainte

Am primit cu bucurie vestea că Valeriu Andreiescu a scris o istorie în două volume despre mișcarea pentecostală din România. Îmi amintesc și acum călătoria pe care am făcut-o în România, în 2004, la invitația prietenului meu Teo Bulzan. Mi s-a dat prilejul să mă adresez credincioșilor entuziasmați, cu precădere tineri, din biserica păstorită de el în Oradea. Cu toate că am auzit multe lucruri despre marea trezire pentecostală din România, nu am fost pregătit să văd o biserică atât de mare cu o clădire atât de impunătoare. În acea călătorie, l-am întâlnit pe profesorul Valeriu Andreiescu care mi-a completat auditoriul cu o clasă întreagă de studenți de la Seminar. Am fost impresionat de acei studenți eminenți și înflăcărați și de ilustrul profesor care, în calitate de istoric pentecostal, luase cunoștință de lucrarea mea. Am fost foarte încântat să aflu mai târziu că o carte pe care am scris-o, *Holiness Pentecostal Tradition*, a fost tradusă în românește [*Tradiția mișcării pentecostale*], cu un capitol adițional, semnat de dr. Andreiescu, ce conținea o scurtă istorie a mișcării pentecostale în România.

Îmi face o deosebită plăcere să semnaliez apariția noii sale lucrări în două volume intitulate *Istoria pentecostalismului în România*. Valeriu Andreiescu ne pune tuturor la îndemână această lucrare completă și cuprinzătoare. Numeroși savanți de pe întregul mapamond vor considera bine-venită această contribuție la corpusul de lucrări despre pentecostalism. Mulți americani au fost fascinați, ani la rând, de creșterea fenomenală a pentecostalismului în România. Această trezire reprezintă o strălucită ilustrare a ceea ce dr. Andreiescu numește în primul volum *Evangelia deplină și puterea lui Dumnezeu*. Aceste cărți vor fi în măsură să explice creșterea rapidă a pentecostalismului în România în vremea în care alte forme de creștinism protestant nu au prins niciodată rădăcini atât de adânci în națiune. În volumul al doilea, intitulat *Lucrările puterii lui Dumnezeu*, aflăm mai multe despre dezvoltarea recentă a diverselor biserici pentecostale care s-au dezvoltat de la începutul mișcării.

Un interes deosebit îl prezintă datele privind modul în care penticostalii au supraviețuit persecuțiilor atât din partea naziștilor, cât și din partea comuniștilor, devenind chiar mai puternici în credință și mai numeroși. Mulți vor fi, de asemenea, interesați de fenomenala răspândire a penticostalismului în rândul populației române din România.

În general, istoria creștinătății occidentale este cea a unui lung declin. În studenție, am fost impresionat de sumbrul poem, intitulat *Dover Beach*, scris de Matthew Arnold, în care poetul deplânge pierderea credinței în patria sa iubită. În 1867, el descria situația în felul următor: „Marea credinței era, de altminteri, plină odinioară [...] însă tot ce aud acum e melancolia, mugetul prelung al retragerii sale.” Aceasta, spune autorul, a lăsat Anglia „pe câmpia tenebroasă năpustită de alarmele de luptă și de fugă unde oștile neinstruite se încaieră în noapte”. Acest comentariu trist poate fi confirmat în Anglia și în vestul Europei, unde creștinismul înregistrează un declin accentuat, însă nu se verifică în România și în mare parte din estul Europei unde se aude vuietul penticostalilor plini de Duhul care se încaieră cu puterile întunericului și proclamă victoria asupra păcatului, asupra lui Satana și asupra tuturor forțelor inamice prin puterea Duhului Sfânt.

Mulți savanți, pastori și enoriași din întreaga lume vor saluta această contribuție la informațiile pe care le aveam despre ceea ce se petrecea în România. Îi felicit pe dr. Andreiescu și editura Casa Cărții pentru a fi dat lumii această lucrare deosebită despre istoria penticostalismului românesc.

Vinson Synan
Regent University
Virginia Beach, Virginia
iunie 2012

Prefață

Am început să predau istoria pentecostalismului românesc la Seminarul Teologic Evanghelic „Elim” din Timișoara în anul academic 1997–1998. În anul următor, 1998–1999, am preluat acest curs la Institutul Teologic Pentecostal din București, unde înaintea mea îl predase Trandafir Sandru. Astfel, începând din 1997 și chiar după pensionarea mea în 2005, am studiat subiectul respectiv. Au contat atât formația mea în domeniul istoriei seculare și bisericești, cât și experiența pentecostală proprie, începută în 1981. Sunt coautor, alături de Vinson Synan, al versiunii românești a cărții *Tradiția mișcării pentecostale* (2004) și am publicat articole de istorie pentecostală în publicații românești și străine.

Nevoia de un compendiu de istorie a pentecostalismului din România, mai detaliat decât ceea ce publicasem anterior, m-a determinat să scriu cartea de față. În consecință, m-am străduit să redactez în formă dezvoltată istoria pe care Trandafir Sandru a fost împiedicat de împrejurări s-o sistematizeze și s-o completeze pe larg, însă căreia i-a dat interpretarea generală, revizuită în această carte atât din perspectiva cercetărilor mele proprii, cât și în urma documentelor publicate de Vasilică Croitor.

Soția mea, Elena Andreiescu, absolventă a Institutului Teologic Pentecostal din București, cu licența în teologie pentecostală obținută la Universitatea București în anul 2000, a colaborat cu mine în faza finală a acestei lucrări. Am deplină încredere că va pregăti cu competență o eventuală reeditare a cărții de față, în caz de necesitate.

Cititorii vor decide dacă este necesară o ediție revizuită. Ei ar putea considera că nu ne-am ocupat de unele biserici sau de unii lucrători reprezentativi; dacă ne vor trimite mărturii corespunzătoare, le vom cuprinde într-o ediție revizuită. Cultul Creștin Pentecostal din România a ajuns la peste 2 830 de biserici și la peste 3 537 de lucrători ordinați, astfel încât, deși am tratat în mod amănunțit un număr foarte mare de aspecte, această istorie a pentecostalismului românesc rămâne o carte deschisă.

Valeriu Andreiescu

Introducere:

creștinismul pentecostal actual.

Metodologia istoriei pentecostale românești ca ramură a teologiei

1. Un creștinism pentru mâine

Pentru a ilustra modul pozitiv în care este adesea receptat în prezent pentecostalismul, ar fi suficient să citim subcapitolul „Surprizele Duhului Sfânt”, din cartea unui renumit istoric francez mult tradus în românește, Jean Delumeau: *În așteptarea zorilor. Un creștinism pentru mâine*¹. Într-o masivă enciclopedie catolică italiană a creștinismului, coordonată de Gianni Ambrosio (prefațată de Joseph Ratzinger, viitorul papă Benedict XVI), la care au colaborat teologul ortodox român Traian Valdman și istoricul protestant valdens Paolo Ricca, acesta din urmă scria:

Pentecostalismul este, în istoria creștină, prima mișcare creștină de masă suscitată de o experiență de credință ce se reclamă de la „botezul în Duhul Sfânt” (sau al „Duhului Sfânt”). Este, de asemenea, cea de-a doua confesiune creștină mondială după cea catolică romană. Doctrinile fundamentale ale pentecostalismului sunt cele clasice, fixate de marile sinoade ale Bisericii antice [...] precum și afirmațiile centrale ale Reformei din secolul XVI [...] Pentecostalismul este principalul moștenitor al „mișcărilor de sfințire” din veacul al XIX-lea american. Dar specificul fenomenului pentecostal este experiența personală, directă și imediată a Duhului Sfânt cu darurile sale.²

¹ Jean Delumeau, *În așteptarea zorilor. Un creștinism pentru mâine*, Iași, Polirom, 2006, p. 196–204.

² Paolo Ricca, *Cristianesimo L'Enciclopedia*, Novara, De Agostini, 2004, s.v. „Pentecostalismo”, p. 548.

Darurile Duhului Sfânt se numesc charisme, de unde vine și numele de charismatic. Denumirea de penticostal derivă din *Pentecoste*, numele grec al Sărbătorii Cincizecimii (la 50 de zile după Paște), numită astăzi de români Coborârea Duhului Sfânt peste Apostoli sau, popular, Rusalii (un nume ce nu este însă de origine creștină). Cu prilejul Cincizecimii descrise în Faptele apostolilor cap. 2, se manifestase charisma glosolaliei (vorbirea în limbi necunoscute) asociată și în alte pasaje din Faptele apostolilor cu botezul cu Duhul Sfânt. Alte charisme tipice pentru penticostali sunt mai ales darul profeției și darul tămăduirilor.

„Isus mântuiește, Isus botează, Isus tămăduiește, Isus vine din nou.” Acestea sunt primele afirmații penticostale, conform lui Delumeau care adaugă: e nevoie de o religie caldă, care să se exprime într-o atmosferă de efuziune, spontaneitate, de bucurie, de sărbătoare, cu totul diferită de cea a ceremoniilor austere și repetitive ale bisericilor creștine tradiționale.³

Trăirea emoțională intensă se exprimă în forme diverse, interiorizate sau exteriorizate. Când se întâlnesc penticostali români de la biserici locale diferite, ei se întreabă adesea: „Cum v-ați bucurat la adunare?”

Penticostalismul este evanghelic-conservator și încă într-atâta încât *Dicționarul religiilor* editat de teologul francez catolic Poupard explică termenul „evanghelic” doar prin trimiterea la termenul „penticostal”. Penticostalismul domină numeric mișcarea evanghelică conservatoare și este foarte diferențiat în interiorul său (ca și, în general, mișcarea menționată), dar convingerea sa profundă este că Evanghelia, în toate aspectele sale (*Full Gospel*, Evanghelia deplină) este adevărată și actuală azi, ca în primul secol.⁴

Larga recunoaștere a creștinismului penticostal se datorează succesului său incontestabil într-o epocă socotită ca una de descresținare. În anul 2000, *Enciclopedia religiilor*, editată de David Barnett, estima 525 de milioane în întreaga lume numărul creștinilor de tip penticostal, caracterizați prin credința în cele nouă charisme extraordinare (trei de revelație: înțelepciunea, cunoștința, deosebirea duhurilor; trei de putere: credința, minunile, tămăduirile; trei de inspirație: profeția, limbile, tălmăcirea limbilor). În prezent se vorbește de 600 de milioane de astfel de credincioși. Dintre aceștia, 330 000 (conform recensământului din februarie 2002 formează penticostalismul românesc, nu o „sectă”, ci ramura din România a unei confesiuni creștine care depășește pe plan mondial atât numărul protestanților nepenticostali, cât și numărul ortodocșilor din toate țările. De fapt, proeminentul religiolog catolic Massimo Introvigne denumea penticostalismul drept cel de-al patrulea protestantism⁵,

³ Jean Delumeau, *În așteptarea zorilor...*, p. 196, 198.

⁴ Paolo Ricca, „Le chiese protestanti”, în Giovanni Filoramo și Daniele Menozzi, *Storia del Cristianesimo*, vol. IV, Roma-Bari, Laterza, 2001, p. 78.

⁵ Massimo Introvigne, *I protestanti*, Torino, Elledici, 2000, p. 100-107.

un protestantism neafectat de criza protestantismului clasic, devenit liberal⁶. Sau cum preciza un autor protestant, Steve Bruce: „Declinul protestantismului liberal sugerează că, departe de a fi eșuat, și-a făcut lucrarea atât de bine încât cei ce l-au acceptat au sentimentul că nu mai au nevoie de el.”⁷

Cu alte cuvinte, liberalismul protestant (ca și formalismul creștinismului nominal catolic sau ortodox) a contribuit la tranziția spre o lume fără Dumnezeu, respinsă însă de cel de-al patrulea protestantism. Cultul Creștin Penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România (CCP-BDAR) este numeric cel de-al patrulea cult din România, partener recunoscut al dialogului interconfesional și al competiției spirituale bazate pe cuvintele Mântuitorului Cristos: „după roadele lor îi veți cunoaște”. Istoria creștinismului penticostal din România este o parte integrantă a istoriei multiconfesionalismului religios românesc.

2. Faptele apostolilor 29. Ce tratăm? De ce? Cum?

Începutul istoriei Bisericii Penticostale, pornind de la *Pentecoste* și până la sosirea apostolului Pavel la Roma, este descris de evanghelistul Luca în cele 28 de capitole ale cărții Faptele apostolilor, supranumită și Faptele Sfântului Duh. Capitolul 29 al istoriei penticostale este trăit acum. Chiar dacă istoricii nu pot adăuga nimic la Scriptura inspirată de Sfântul Duh, ei trebuie să urmeze metoda lui Luca: să se documenteze asupra faptelor, să le selecționeze, să le interpreteze și bineînțeles să se roage, fiindcă ei nu cercetează simple fapte omenești.

S-a afirmat, de pildă, într-o prezentare pe Internet a cultelor din România, că nu ar exista scrieri despre istoria penticostalismului românesc. Lucrări de acest fel au fost publicate; cel puțin una dintre ele, scrisă de Trandafir Sandru, ar trebui să fie larg recunoscută: *Trezirea spirituală penticostală din România*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1997, 140 de pagini. Cartea respectivă reia, cu mici adaosuri și diferențe părți consacrate aceluiași subiect din lucrările aceluiași autor, intitulate *Biserica penticostală în istoria creștinismului*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1992 și *Biserica creștină. Evoluție și spiritualitate*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1995.

De fapt, prima scriere a lui Trandafir Sandru despre istoria mișcării penticostale din România a fost materialul sumar pe care l-a scris și trimis în secret lui Walter Hollenweger, cel mai important istoric european de azi

⁶ Ibidem, p. 17–18.

⁷ Steve Bruce, *A House Divided, Protestantism, Schism, and Secularization*, Londra-New York, Routledge, 1990, p. 153.

al pentecostalismului, pentru a fi publicat în culegerea editată de acesta: *Pfingstkirchen, Selbstdarstellungen, Dokumente, Kommentare* [Bisericile pentecostale, autoprezentări, documente, comentarii], Stuttgart, Ev. Verlagswerk, 1971. Materialul respectiv a apărut, semnat de Sandru în vol. 7: *Die Kirchen der Welt* [Bisericile lumii], p. 82–90, „Rumaenien”.

Tot de Trandafir Sandru a fost redactată prima micromonografie oficială despre Cultul Pentecostal (CP) din România, publicată în volum separat: *Biserica lui Dumnezeu Apostolică Pentecostală din România*, București, Editura Cultului Pentecostal, 1982. Această lucrare jubiliară, autorizată de regimul totalitar cu ocazia împlinirii a 60 de ani de la începuturile pentecostalismului în jud. Arad, a avut și o versiune în limba engleză, cu mici diferențe de text semnificative (*The Pentecostal Apostolic Church of God of Romania*, București, 1982). Hollenweger nu a cunoscut acest material, nici lucrările lui Sandru din 1992 și 1995, când a afirmat, în 1997: „we are not well-served with histories from Eastern Europe” [nu avem suficiente cronici din țările estice europene].

Un veteran al mișcării pentecostale din Arad, Petru Ardeu (1920–2011), a scris o carte (interesantă, ca document, de la p. 218 la p. 316), intitulată *Scurt istoric pentecostal*, publicată în condiții grafice bune, însă fără elemente bibliografice, probabil prin 2005.

Pastorul pentecostal de la Medgidia, Vasilică Croitor, a scris monografia *Răscumpărarea memoriei*, Medgidia, Succeed Publishing, 2010 despre persecuția antipentecostală sub regimul comunist și reacția pentecostală la această persecuție.

De asemenea, Ioan Ceuță a publicat lucrarea *Mișcarea pentecostală în evenimente și relatări ale secolul XX*, București, Lumina Evangheliei, 2002, în care pentecostalismul românesc este tratat la p. 132–332. Anterior publicase articolul *The Pentecostal Apostolic Church în România 1944–1990*, EPTA Buletin 13, 1994, p. 74–87 (pe baza disertației sale de la Columbia Biblical Seminary, 1990).

Prezentări scurte ale istoriei mișcării pentecostale din România au fost scrise și publicate de Gheorghe Bradin, primul președinte al Bisericii lui Dumnezeu Apostolice Pentecostale din România: *Mișcarea pentecostală din România*, în „Vestitorul Evangheliei”, anul 3, nr. 6, 1 iunie 1947; de asemenea, de cel de-al doilea președinte al CP, Pavel Bochian: *Biserica pentecostală între anii 1925–1930*, în „Buletinul Cultului Pentecostal”, nr. 6, noiembrie–decembrie 1989, precum și de Pavel Riviș-Tipei, președintele actual al CP: *1992–2007: 85 de ani de la înființarea primei biserici pentecostale din România*, în „Cuvântul Adevărului”, nr. 12 / decembrie 2007; nr. 1 / ianuarie 2008; nr. 2 / februarie 2008.

Acest ultim articol, publicat în trei numere de revistă, reprezintă de fapt discursul festiv al președintelui Pavel Riviș-Tipei, rostit la Biserica „Betania” din Arad, cu prilejul celei de-a 85-a aniversări a Bisericii Pentecostale din România, la 9–10 noiembrie 2007. Este vorba de o interpretare oficială, care dintr-un anumit punct de vedere ar putea fi considerată o precizare menită

să răspundă cu sau fără intenție întrebărilor lăsate mai mult sau mai puțin în suspensie de Marcel Codreanu într-un articol ce prezenta pentecostalismul românesc în *The New International Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*.⁸

Tot în *The New International Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, 2003, John F. Tipei, pe atunci rectorul Institutului Teologic Pentecostal din București, a publicat o prezentare a Bisericii lui Dumnezeu Apostolice din România în care a pus în circulație o tradiție orală despre formarea grupărilor pentecostale „Creștinii Botezați cu Duhul Sfânt” (CBDS) și „Ucenicii Domnului” Isus Cristos (UD).⁹

Istoria se scrie pe baza documentelor sau a izvoarelor istorice. În cazul istoriei pentecostale românești, acestea sunt în primul rând memoriile și mărturiile tipărite sau manuscrise, inclusiv cele înregistrate prin mijloace video sau audio. De exemplu, o fotografie reprezentând membrii bisericii pentecostale din Păuliș înfățișează un grup de persoane în fața unei case cu firma: Biserica lui Dumnezeu Păuliș, 1924. Dintre memoriile tipărite până acum, cele mai semnificative sunt cele ale fostului președinte de cult Pavel Bochian: *Viața unui pastor din România*, București, Editura Privilegiu, 1977.

Memoriile și mărturiile manuscrise ale lui Gheorghe Bradin nu au fost încă publicate integral, dar fragmente ample au fost reproduse în cărți și reviste. Există și numeroase cărți de memorii ale pentecostalilor români, tipărite în țară sau în străinătate. Un volum masiv, scris cu talent, dar cu puține repere cronologice precise, se datorează fostului supraveghetor al Filialei Suceava a CP, Constantin Gross (Grosu), și ilustrează gândirea „celui mai complet colaboraționist al regimului comunist”, cum îl etichetează Vasilică Croitor, Constantin Gross, *Călăuză și destin*. Un exemplu contrar ni-l oferă amintirile Lidiei Răscol despre tatăl ei, Vasile Răscol, un erou al rezistenței pentecostale: Lidia Răscol, *Portretul tatălui meu*, Timișoara, Dalia, 2009.

Ioan Miclea, fost pastor la Fodora, jud. Sălaj, și-a scris memoriile în 2001, la vârsta de 81 de ani. Sandor Kerekes (Alexandru Cherecheș, născut în 1925), pastor la Turda din anul 1951, și-a publicat memoriile la Fullerton, California, în 2001. Marin Sandu (născut în 1929), pastor în zona Dej-Beclean, relatează în *Viața unui slujitor*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2005, experiențe spirituale, ca și Vasile Hozan (consăteanul mai tânăr al lui Ioan Miclea), locuind în prezent la Kitchener, Canada, care a publicat *Amintiri din țară: despre lucrări făcute de Duhul Sfânt*, Cluj-Napoca, 2004.

Memoriile se împletesc uneori cu mărturiile privind istoria unei biserici, cum ar fi de pildă istoria Bisericii „Filadelfia” din București, evocată de

⁸ Stanley M. Burgess și Eduard M. van der Mass (editori), *The New International Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, Grand Rapids, Zondervan, 2003, p. 212–217, s.v. „Romania”.

⁹ Ibidem, p. 324–325, s.v. „Apostolic Church of God of Romania, The”.

Trandafir Sandru împreună cu propriile sale experiențe de viață: Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1994.

O monografie exemplară este cea a bisericii penticostale române din Detroit, MI, SUA, publicată de pastorul Ioan Buia: *Biserica lui Dumnezeu Penticostală Română din Detroit. 1937–1987. Semicentenar*, Detroit, MI, Editura Propovăduitorul, 1987, 250 de pagini. O reușită monografie de biserică locală, împlinită cu alte memorii și mărturii, a publicat și pastorul Emanoil Căileanu despre Biserica „Ziua Harului” din Iași: *Așa s-a născut o biserică*, Iași, 2004, 154 pag. Încă și mai utilă este lucrarea *Istoricul Bisericii Penticostale Vestea Bună*, București, Pleroma, 2009, de Ion Manea, fost secretar general al CP. Un exemplu recent de monografie a unei vechi biserici sătești de pe Mureșul de Jos, jud. Arad, ni l-a dat, în 2010, pastorul Cornel Moldovan, publicând *Pagini din istoria Bisericii Penticostale Odvoș*. Dumitru Munteanu a publicat *Istoria credinței penticostale în județul Bistrița-Năsăud, vol. I–III*, Ed. G. Coșbuc și Biserica „Sfânta Treime”, Bistrița, 2009.

Revistele penticostale au publicat și publică nenumărate articole conținând scurte memorii, biografii, relatări despre experiențele spirituale deosebite, prezentări ale unor biserici locale sau ale unor instituții penticostale, informații despre diverse activități interne și externe, conferințe, congrese etc.

Nu se poate scrie o istorie penticostală pentru perioada 1929–1937 fără prima serie a revistei „Cuvântul Adevărului”, nici pentru perioada 1945–1948 fără revista „Vestitorul Evangheliei”, nici pentru epoca 1953–1989 fără „Buletinul Cultului Penticostal”, nici pentru vremile mai recente fără seria a doua a revistei „Cuvântul Adevărului”. De altfel, presa penticostală ar merita propria ei istorie, mai ales presa postdecembristă, foarte variată, deși adesea efemeră.

Documentele oficiale de stat care interesează confesiunea penticostală (de exemplu, Legea 489 / 2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor) precum și documentele oficiale ale organizațiilor penticostale constituie izvoare istorice instituționale și au o importanță de prim ordin. Se poate cita, între altele, Memoriu sau scurtă expunere a principiilor de credință penticostale a Creștinilor Botezați cu Duhul Sfânt sau Biserica lui Dumnezeu Apostolică din Republica Populară Română, București, 1948. În prefața memoriului, semnată de Eugen Bodor, sunt reproduse deciziile Ministerului Cultelor, publicate în „Monitorul oficial” din 18 august 1946 și 27 noiembrie 1947, privind prima recunoaștere de către stat a unei asociații religioase penticostale.

Literatura religioasă penticostală formată din scrieri teologice sau devoționale, manuale pentru uzul pastorilor, al credincioșilor sau al copiilor oferă surse pentru istoria doctrinelor, a gândirii creștine și a practicilor penticostale. Se pot cita ca exemple *Îndrumătorul pastorului* (redactor Trandafir Sandru,

1976), *Lecțiuni biblice* (redactor-șef C. V. Roske, 1987), *Actele de cult în Biserica lui Dumnezeu* (Alecsie Vamvu, 1981) etc.

Istoria generală și geografia generală (fizică, istorică etc.) sunt necesare pentru a defini cadrul istoric și geografic al dezvoltării penticostalismului în România. De pildă, Conferința de la Moscova a miniștrilor de externe din SUA, Marea Britanie și URSS, conferință care a decis acordarea libertății religioase în România, nu a avut loc în ianuarie 1946 (cum se afirmă în unele scrieri penticostale), ci la 16–25 decembrie 1945. Libertatea religioasă a fost impusă de marile puteri occidentale și nu s-a datorat apelului, de altfel bine intenționat, al regelui Mihai pentru libertate religioasă și reconciliere națională, cum lasă să se înțeleagă M. Codreanu¹⁰.

Încă și mai regretabilă ar fi ignorarea geografiei istorice din timpul Primului Război Mondial, când Bucovina, Transilvania și Banatul nu făceau parte din România, ci din Austro-Ungaria, aflată în război cu România, Rusia și SUA. Bucovinenii, precum Constantin Nițu (nu Nișu) și Gavril Cârștian (nu Cristian) au fost pe front în Rusia în armata austro-ungară, în schimb Filaret Rotaru din Udești, Suceava nu era bucovinean, fiindcă satul său era în România, chiar la sud de granița cu Austro-Ungaria. El poate fi considerat primul penticostal cunoscut în Vechiul Regat.

Lucrările istorice se referă și la persecuțiile religioase din România precomunistă ce i-au afectat și pe penticostalii români. În unele cazuri avem de-a face cu scrieri mai mult sau mai puțin denigratoare la adresa penticostalilor, cum este cazul cărții lui Constantin Cuciuc, cu privire la religiile interzise în România în epoca interbelică. Este necesară critica științifică a surselor, iar dacă ele nu rezistă criticii, trebuie înlăturate. Constantin Cuciuc afirmă că mărturiile antipenticostale publicate de el nu sunt certe, dar le publică! Avem mărturii certe, rapoartele prefectilor din anul 1934, în care se atestă buna conduită penticostală, însă ele sunt trecute cu vederea de autorul menționat.

Sociologia religiei și psihologia religiei sunt utile în studiul comportamentului creștin și al persecuțiilor religioase. Din nefericire cele două volume cu titlul *Sociologia religiei* publicate de Constantin Cuciuc și Constantin Dupu sunt ostile față de cultele evanghelice neoprotestante, pe care le califică drept „secte”.

Un autor ostil penticostalilor este și Mihai Popescu în *Istoria și sociologia religiilor: Creștinismul*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 1996, care încearcă să justifice persecuția cu falsul argument că penticostalii ar fi refuzat să efectueze serviciul militar. Totuși, autorul amintit dă informații interesante despre creșterea numărului de penticostali în România, folosind evident documente din arhivele Academiei Ștefan Gheorghiu sau din arhivele Securității, precum materialul informativ *Cultul penticostal* de Ion Emil

¹⁰ Ibidem, p. 215.

Lungeanu (arhiva Departamentului Cultelor, 1974, 104 pagini.). De fapt, în arhivele Securității au ajuns și scrieri penticostale confiscate precum cele ale lui Eugen Bodor *Nunta Mielului* (1982) și *Dezvăluirea enigmei* (1983), ba chiar și *Jurnalul* lui Gheorghe Bradin.

Pot deveni izvoare istorice ale penticostalismului românesc informații desprinse din cele mai diverse surse. La Biblioteca Institutului Teologic Penticostal din București se găsește, de exemplu, *Systematic Theology* [Teologie sistematică] de Louis Berkhof (ediția 1953) cu o lungă dedicație autografă scrisă de Pavel Budean, într-o limbă română cultivată, aproape corectă după jumătate de veac de viață în SUA. Se poate vorbi de un intelectual autodidact, care își destina donația Seminarului Penticostal, ceea ce atesta prima încercare de a constitui un astfel de seminar. Într-adevăr, în 1954–1956, conform lui Pavel Bochian și Ion Manea, avuseseră loc la București cursuri biblice cu caracter de seminar.

Berkhof este un teolog foarte calvinist, adept al predestinării, în vreme ce penticostalii sunt mai curând apropiați de teologia arminiană a lui H. Orton Wiley, adept al voinței libere, a cărui *Teologie sistematică* (ediția 1952) face parte și ea (dar fără dedicație) din lotul de cărți donat CP în 1956 de Pavel Budean. Influența calvinistă este sensibilă în denominațiunea americană Assemblies of God (AG), iar cea arminiană în denominațiunea Church of God (CG), care se trage din mișcările de sfințire moștenitoare ale gândirii arminiene a lui John Wesley. Dedicatia lui Budean sugerează astfel ipoteze asupra influențelor sub care s-a format gândirea lui teologică. Este necesară o istorie a doctrinelor și a gândirii creștine penticostale atât pentru penticostalismul românesc, cât și pentru cel mondial.

Cartea Faptelor apostolilor este o istorie desăvârșită, oferind atât popoului, cât și cărturarilor informațiile și explicațiile ce-i interesează, modelele spirituale, învățătura și explicarea edificării Bisericii sub toate aspectele interioare și exterioare. Cât de multe și uneori nebanuite sunt aceste aspecte, se poate descoperi din cărțile groase scrise despre cartea Faptelor apostolilor.

Chiar dacă luăm ca model istoria sacră și cerem ajutorul de sus, rămânem limitați de mijloacele omenești imperfecte pe care suntem siliți să le folosim. Credincioșii doresc de regulă o istorie devoțională, cum este, de pildă, *Biserica sau Adunarea*, mai ales vol. I de Adrien Ladrière, Dillenbourg, GBV, 1993. Publicul larg dorește o istorie-roman. Toate genurile sunt necesare și posibile. Ne propunem însă stabilirea științifică a adevărului istoric esențial, înfățișând problemele și domeniile principale ale lucrării Bisericii.

În viitor, alții autori, orientându-se după acest cadru general, vor putea scrie în genul literar care-i interesează mai mult pe ei și pe cititorii lor. Noi ne adresăm tuturor atât publicului larg, cât și specialiștilor, încercând să oferim fiecăruia, cât ne este cu puțință, informații și explicații corecte. În acest scop vom căuta să îmbinăm istoria evenimentială cu tratarea monografică a diferitelor aspecte importante.

În fine, concepția noastră istorică este providențialistă: evenimentele istorice sunt determinate de Providența Divină. În practică, folosim explicațiile accesibile rațiunii umane, cum face adesea și Scriptura: „Lucrurile ascunse sunt ale Domnului Dumnezeului nostru, iar lucrurile descoperite sunt ale noastre” (Deuteronomul 29:29).

Cartea de față nu este scrisă în stil bisericesc, cu mici excepții menite să nu denatureze realitatea penticostală, fiindcă în viața spirituală penticostalii gândesc și vorbesc altfel decât în lume. Am preferat stilul academic, potrivit atât uzului universitar, cât și unei mărturii penticostale într-o limbă accesibilă tuturor.

Ne propunem să nu ținem „sub obroc” documentele istorice, ci să le interpretăm în mod nepărtinitor. În orice mișcare creștină au existat și aspecte negative. Ceea ce vor să tăinuiască oamenii iese la iveală cu mult înaintea de Judecata de Apoi. Greșelile trecutului trebuie cunoscute pentru a învăța din ele. Se va insista însă asupra aspectelor pozitive, întrucât ele definesc sensul istoriei penticostale.

PARTEA I

Originile pentecostalismului românesc

Capitolul 1

Problema primelor focare pentecostale. Misionari sau autohtoni?

1. Originea și permanența pentecostală

Așa cum s-a menționat, Biserica primului secol sau Biserica primară (nu primitivă) era pentecostală, botezată în Sfântul Duh și înzestrată cu cele nouă daruri, care sunt denumite extraordinare tocmai pentru a le diferenția de charismele mai des întâlnite, cum ar fi cele menționate în Romani 12:7–8 sau darul întrajutorărilor pomenit în 1 Corinteni 12:28. În prezent, unii teologi protestanți afirmă că orice biserică este charismatică, referindu-se tocmai la darurile obișnuite.

Așa-numitul cesaționism, formulat deplin pe la 1900, susținea încetarea darurilor extraordinare odată cu sfârșitul activității apostolilor. Pentru cesaționiști, Evanghelia nu mai este puterea lui Dumnezeu. Principalele biserici protestante aveau să renunțe la cesaționism când au acceptat mișcarea charismatică neopentecostală în interiorul lor, prin anii '70 ai sec XX. Cât despre catolici sau ortodocși, ei nu au susținut niciodată că ar fi încetat minunile extraordinare ale Duhului Sfânt. Există astfel sau ar trebui să existe o anumită deschidere catolică și ortodoxă spre pentecostalism, dovedită de charismaticii catolici și întrucâtva de cei ortodocși (nerecunoscuți oficial de ierarhia ortodoxă, dar tolerați de patriarhul ecumenic care a respins caterisirea preotului charismatic Eusevios Stephanou).

Vinson Synan, cel mai important istoric pentecostal american, susține că în Biserica antică, tradiția celor nouă charisme descrise în 1 Corinteni 12:8–10 a fost continuată de curente cum ar fi montaniștii, iar în Evul Mediu, de mistici, pentru a se ajunge apoi la „istoria măreață a creștinismului din sec. XX”: „Pentecostalismul merită cu adevărat să fie privit ca o tradiție creștină de primă importanță, alături de tradiția romano-catolică, cea ortodoxă și cea reformată.”¹

2. Pentecostali și glosolalici

Pentecostalismul modern a fost privit simplist ca o mișcare declanșată în SUA la începutul secolului XX și răspândită, apoi, în restul lumii. Cea mai importantă autoritate în domeniul studiilor pentecostale, menționatul *New International Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, include însă în ediția 2003 o mare cantitate de informații despre fenomenele de tip pentecostal dinainte de anul 1900 din Anglia, Finlanda, Rusia, India, America latină etc.

Milionarul american de origine armeană Demos Shakarian, cel care după anul 1951 a făcut cunoscut botezul cu Duhul Sfânt în înalta societate în America și Europa, vorbește în memoriile sale (traduse în românește cu titlul *Cei mai fericiți oameni de pe pământ*) despre marile sărbători religioase la care sute de mii de ortodocși ruși se adunau la mănăstiri și cântau în cor imnuri bisericești ortodoxe, Sfântul Duh revărsându-Se peste ei ca la Rusalii cu vorbire în limbi necunoscute (glosolalie). Cei astfel botezați în Duhul porneau în misiune pentru a răspândi botezul spiritual. Shakarian a mulțumit poporului rus la televiziunea sovietică pentru acești pentecostali timpurii ruși, pentru că au ajuns până în Armenia, aflată sub dominație otomană, unde prin ei avea să fie botezată cu Duhul Sfânt și familia lui Shakarian. Aceasta din urmă a emigrat apoi în SUA, datorită unei profeții care a salvat-o de masacrarea armenilor creștini de către turci în anul 1916.

Nu știm cât de biblici erau rușii glosolalici (vorbitori în limbi) pe care îi cunoscuse Shakarian când era copil. Așa cum se amintește în *New International Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, p. 217, în secolul XIX apăruse în Ucraina mișcarea așa-numiților *pryguni*, corespunzătorii oarecum faimoșilor *jumpers* metodiști, iar la începutul secolului XX au apărut în Rusia două mișcări glosolalice, cea condusă de Smorodin (comparabilă cu aceea a pentecostalilor *oneness*) și cea condusă de Murașkov, „părintele Sionului”, comparabilă întrucâtva cu mișcarea Noului Sion din SUA, condusă de John Alexander Dowie.

¹ Vinson Synan, *Tradiția mișcării pentecostale*, Oradea, Betania, 2004, p. XIV.

Capitolul 2

Mișcarea pentecostală românească timpurie din SUA și implicarea ei în România

1. Experiențe cu Duhul Sfânt în creștinismul românesc

În perspectivă istorică, pe pământul care azi formează țara noastră, primul creștin cunoscut și, în același timp, primul pentecostal (fiindcă era botezat cu Duhul Sfânt) a fost apostolul Andrei, atestat de izvoarele istoriei bisericești în Sciția (Schitia) Mică, numită azi Dobrogea. Sciții dispăruseră din această regiune, însă tradiția păstra numele lor pentru a-i desemna pe locuitorii geți, greci și romani din acele părți. De aceea, apostolul Pavel afirmă despre Biserica: „Aici nu mai este nici grec, nici iudeu [...] nici barbar, nici schit [scit] [...] ci Cristos este totul și în toți” (Coloseni 3:11).

Sciții autentici fuseseră barbari, însă geto-greco-romanii dobrogeni (numiți sciți doar pentru a-i localiza regional) nu mai făceau parte din lumea barbară, ci din Imperiul Roman (începând din anul 46 d.H.). Trandafir Sandru scria și el:

Duhul Sfânt a adiat și peste țara noastră încă din primul veac al creștinismului [...] El n-a încetat să adie și asupra unor buni creștini închiși în chiliile unor mănăstiri sau trăindu-și viața în afara lor. Nu putem însă vorbi de o mișcare în masă ca de un fenomen excepțional

decât în secolul nostru (sec. XX), când la Păuliș și în alte localități din țară: în Bucovina, în Maramureș, în părțile Mediașului, au început să apară credincioși botezați cu Duhul Sfânt. Să nu facem din nici o localitate o Mecca a pentecostalismului și din nici un bărbat care a avut un rol mai deosebit, un cap al pentecostalismului, și aceasta cu atât mai mult cu cât abia în veșnicie vom afla întreaga întindere a lucrării Duhului Sfânt care a avut loc pe pământ.¹

Nevoia de reînnoire în Duhul Sfânt, manifestată puternic din secolul XVIII încoace ca reacție la secularizare și descreștinare, a fost resimțită intens și în creștinismul românesc de la începutul secolului XX și l-a sensibilizat față de lucrarea Duhului Sfânt ce avea loc pe toată întinderea lumii creștine. Nu pentecostalii americani sau de alt neam i-au găsit pe români, ci românii au fost cei ce au găsit lucrarea Duhului Sfânt în America.

2. Pavel Budean și începutul mișcării pentecostale române din SUA

Probabil cel mai important pentecostal român american avea să fie Pavel Budean (sau Budeanu), născut la 13 ianuarie 1886 la Comlăuș, jud. Arad (sau raionul Criș, cum actualiza Gh. Bradin la 18 februarie 1961). Această localitate nu mai apare pe hărți, fiindcă în prezent face parte din Sântana de Arad, o localitate situată între orașele actuale Pâncota (la est) și Curtici (la vest).

Pavel Riviș-Tipei notează că Pavel Budean emigrase în SUA în 1908.² După mărturia lui Ioan Buia, Pavel Budean frecventase biserica baptistă română din Cincinnati, Ohio. În această biserică, păstorită de un arădean din Pecica, Rista (Cristea) Igrășan (asupra căruia Alexa Popovici dă mai multe informații), Budean era botezat în apă în 1916, avea să activeze în fanfară și s-a împrietenit cu A. S. Lucaci, ginerele pastorului. În 1917, Igrășan devine pastorul Bisericii Baptiste Române Nr. 2 din Detroit, unde l-au urmat atât Lucaci, cât și Budean. Lucaci a ajuns până la urmă pastor baptist la Troy, Michigan și (cu toate că era doar cu doi ani mai tânăr decât Budean) era în viață în 1987.

Românii veneau în masă la Detroit ca să lucreze la uzinele de automobile Ford. Printre cei originari din jud. Arad era și baptistul Teodor Andraș din Păuliș devenit mai târziu pentecostal. Primii pentecostali români la Detroit au fost Pavel (Paul) Budean și Ioan Mătășaru. Ei au început în 1922 prima biserică pentecostală română din Detroit, Michigan, care a fost și prima biserică pentecostală română din SUA, mama multor biserici românești din America. Între primii pentecostali

¹ Tr. Sandru, *Trezirea spirituală...*, p. 11-12.

² „Cuvântul...”, 12 / 2007, p. 6.

români din Detroit au fost și soții Vasile (Charles) Ciocan și Iuliana Ciocan, iar pastorul bisericii avea să fie Louis Netza, ordinar de confesiunea pentecostală americană AG, înființată în 1914. Cum reiese din *Anuarul AG 1927* (p. 33), Louis Netza era *licensed minister*, adică slujitor cu licență.³

Pavel Budean a fost botezat cu Duhul Sfânt la o dată incertă, după unii încă din 1914 (Pavel Riviș-Tipei) și avea să fie ordinar împreună cu Vasile Ciocan (Charles Chokan) de AG la sfatul consiliului central al AG de la Dayton, Ohio, din 10 mai 1923. În AG, toți slujitorii bisericești ordinați (în terminologie răsăriteană, „hirotonisiți”) sunt denumiți de regulă *ministers* (slujitori, lucrători) și *elders* (bătrâni, prezbiteri). De fapt, sunt trei clase ale maturității în slujire: certificat, licență și ordinare. Poziția de pastor poate fi deținută de un lucrător cu licență și doar provizoriu de un lucrător cu certificat. Ioan Buia citează documente semnificative: „At an impressive service, the following persons were ordained to the office of Elder: Charles Chokan, Paul Budean... ; the following persons were ordained as Evangelists: Mrs. Charles Chokan; and the following persons were ordained to the Gospel Ministry as Missionaries... it being understood that they are to be classed as Evangelists until regularly appointed as missionaries by the Missionary Department of the General Council.”⁴

3. Implicarea lui Pavel Budean și a altor pentecostali români din America în România

Am reprodus considerațiile referitoare la misionarii din ultimul document citat deși niciun român nu fusese numit atunci în această lucrare, pentru a ne da seama de procedura prin care trebuia să treacă Budean, când avea să fie trimis în misiune în 1924 în România. Astfel, același Consiliu districtual în sesiunea din 6–8 mai 1924, recunoștea formarea în cadrul Districtului Central AG al Organizației bisericilor pentecostale române, având președinte pe Vasile Ciocan; se făcea referire și la trimiterea lui Pavel Budean ca misionar în România: „It was moved and seconded that brother Paul Budean secure from the Romanian brethren a recommendation before going to Romania as a missionary to his own people. Motion carried.”⁵

³ Ioan Buia, *Biserica lui Dumnezeu Pentecostală Română din Detroit. 1937–1987. Semicentinar*, Detroit, Propovăduitorul, 1987, p. 24–29.

⁴ *Ibidem*, p. 28–29; „În cadrul unui serviciu impresionant următoarele persoane au fost ordinate în slujba de prezbiter: Vasile Ciocan, Pavel Budean [...]; următoarele persoane au fost ordinate ca evangheliști: Iuliana Ciocan [...]; și următoarele persoane au fost ordinate în lucrarea Evangheliei ca misionari [...], subînțelegându-se că vor fi socotite evangheliști până la numirea lor oficială ca misionari de către Departamentul de misiune al Consiliului General.”

⁵ *Ibidem*, p. 27; „S-a propus și susținut ca fratele Pavel Budean să obțină de la frații români o recomandare înainte de a merge în România ca misionar la poporul său. Moțiune adoptată prin vot.”

PARTEA A II-A

Pentecostalismul românesc timpuriu (1927–1950)

Capitolul 1

Penticostalismul între două lumi: orașul și satul. O sociologie penticostală a religiei

Creștinismul antic s-a răspândit de la început la oraș, cum o dovedește strategia misionară a apostolului Pavel. Abia în secolele III–IV a pătruns la sate, unde păgânismul s-a menținut și după aceea, infiltrând cu eresurile sale creștinismul oficial, spre încântarea etnografilor și, din păcate, a majorității oamenilor de cultură actuali.

Țăranii au descoperit cu adevărat creștinismul abia după epoca Marii Reforme Protestante, adică din secolul XVI încoace. Chiar și Contrareforma catolică este socotită de istoricii italieni actuali ca o perioadă de creștinare a unei populații rurale semipăgâne.¹

În România, o țară „eminamente agricolă” cu un popor „creștin de două mii de ani”, BOR nu a făcut un efort precum cel al Reformei catolice (diferită de Contrareformă) de a creștina, fie și în sens ortodoxist, religia magică și folclorică rurală, ci s-a adaptat la ea. Însă românii, care nu au fost în general pregătiți pentru înțelegerea Scripturii în secolele XVI–XVII, au descoperit după 1923 Biblia în cea mai frumoasă și mai accesibilă versiune românească, aceea a ierodiaconului Dumitru Cornilescu. Scriptura și Sfântul Duh au fost pilonii trezirii spirituale dintre cele două războaie mondiale.

¹ Filoramo, Giovanni și Daniele Menozzi, *Storia del Cristianesimo*, vol. III, Roma-Bari, Laterza, 2001, p. 154, 224, 225.

PARTEA A III-A

Cutul Penticostal – Cadrul juridic al rezistenței penticostale (1950–1989)

Capitolul 1

Instituționalizare sub control rigid (1950–1962)

1. Cadrul doctrinar oficial: Mărturisirea de credință din 1950

Așa cum s-a amintit mai sus (vezi II.7.3.), Trandafir Sandru afirma: „«Rolul hotărâtor la recunoașterea CP» l-a jucat strategia lui Bradin Gheorghe bazată pe o îndelungată experiență [...] când s-a pus problema Principiilor de credință și când s-a văzut că regimul nu aprobă doctrina vorbirii în limbi, a ascuns această doctrină în dosul unor versete biblice cum ar fi Faptele apostolilor 2:1–4 și 1 Corinteni 12:1–31.”¹

Cultul Penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică a depus Statutul de organizare și funcționare și Mărturisirea de credință împreună cu cererea de recunoaștere aprobată prin decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 1203 din 14 noiembrie 1950. Aceste documente au fost incluse în Legea pentru regimul general al cultelor, care a fost publicată de Ministerul Cultelor (București 1951). În practică, Mărturisirea de credință și Statutul din 1950 nu erau ușor accesibile nici măcar pastorilor. Mărturisirea era socotită de autorități un posibil material de propagandă religioasă, iar Statutul rămânea confidențial pentru a fi încălcat mai ușor, chiar dacă subordona Cultul față de stat.

¹ Tr. Sandru, *Trezirea spirituală...*, p. 104.

Capitolul 2

Personalități ale vieții spirituale penticostale regionale

1. Alexa Socaciu din Corpadea, județul Cluj

Adunarea penticostală din Corpadea, la est de Cluj, a luat ființă în urma botezului oficiat în apa Corpadei de pastorul Lazăr din Cluj-Borhanci în 1951, fiind botezat și Alexa Socaciu născut în 1924 care avea viziuni din 1948–1949 și primise deja botezul cu Duhul Sfânt. La rugăciunile micii biserici care se aduna în casa lui Ioan Pop au fost mai întâi vindecate de tuberculoză două credincioase penticostale, una din Gădălin (la nord de Corpadea) și alta din Letca (pe malul nordic al Someșului, în aval de Cormeniș, sub Dealul Boiului).

Alexa Socaciu a început să meargă în lucrare foarte des, însoțindu-l, ca Iosua pe Moise, pe Ilie Ghirișan. Biruințele duhovnicești ale adunării din Corpadea se datorau și râvnii deosebite în posturi lungi și rugăciuni până-n zori. În anii 1954–1996, Alexa a fost conducătorul acestei adunări. În întreaga sa viață el a fost un „vas de lucrare”.

La puțin timp după primele vindecări divine de la Corpadea, prezbiterul Ioan Pop din Cluj (fratele Ionaș care răspundea de sectorul de la nord de Cluj) l-a luat pe Alexa în lucrare la Fânațe, pentru eliberarea unei femei stăpânite de un „duh mut”. Li s-a cerut prin descoperire (profeție) șapte zile de post, iar după post s-au făcut două rugăciuni. La cea de-a doua rugăciune, femeia a început să vorbească. Astfel și-a făcut ucenicia Alexa Socaciu.

PARTEA A IV-A

**La baza pentecostalismului
(1960–2010)**

5.5. Gheorghe Hopârtean – un mărturisitor al lui Cristos: de la Heria la Ocna Mureș

În 2005, pastorul Ionel Popa din Heria m-a dus la Biserica pentecostală din Uioara de Sus, un cartier al orașului Ocna Mureș, înființată de Gheorghe Hopârtean (pentru convertirea lui la credința pentecostală, vezi II.8.3.2.) Născut în 1931 la Șpălnaca, la sud de Ocna Mureș, Hopârtean a fost botezat în apă la Heria în 1950. În 1951 s-a căsătorit cu sora de credință Floarea, de la Botez (dintre Heria și Cecălaca).

În octombrie 1951, Gheorghe a fost recrutat pentru efectuarea serviciului militar. Când a fost depistat că era pocăit, toate cadrele politice l-au chemat la cercetări și au început presiunile, cerându-i să aleagă: ori armata, ori închisoarea; dacă nu se leapădă de credință nu poate fi lăsat între militari, ca să nu ducă și pe alții în rătăcire.

Cercetările au durat vreo trei luni și Gheorghe a avut timp să cugete ce să facă, în așa fel încât să nu-L supere pe Dumnezeu. A găsit răspunsul dat în mod repetat de Domnul Isus: „să nu va gândiți mai dinainte ce veți răspunde; căci vă voi da o gură și o înțelepciune, căreia nu-i vor putea răspunde, nici sta împotriva toți potrivnicii voștri” (Luca 21:15–16; a se vedea și Matei 10:19; Marcu 13:11; Luca 12:11–12).

Gheorghe a înțeles că nu trebuie să se teamă să spună adevărul biblic și l-a spus cu hotărâre anchetatorilor. A fost trimis în judecată sub acuzația de insubordonare religioasă. Tribunalul militar Galați s-a deplasat la Focșani în unitatea militară și l-a judecat în fața unității, dându-i o pedeapsă corecțională de doi ani de închisoare, trimițându-l la Iași într-un batalion disciplinar pentru reeducare, ca să renunțe la credință.

La Iași s-a întâlnit cu alți trei credincioși din jurul Clujului, trimiși acolo din aceleași motive. Reeducarea era severă, dar i-a întărit în credință. A avut ocazia să postească și să se roage. Aflându-se că mai vorbeau și altora despre Dumnezeu, s-au căutat motive ca să fie trimiși a doua oară în fața tribunalului și le-au găsit. În dormitorul de alături de ei, erau puse pe perete fotografiile lui Stalin și Lenin, iar niște oameni de nimic le-au scos ochiul cu creionul și i-au acuzat pe pocăiți că ar fi făcut lucrul acesta și ar fi rostit vorbe de ocară la adresa celor din poze.

Aducându-li-se asemenea acuzații, au fost trimiși în fața tribunalului la Iași, unde pe baza mărturiilor au fost condamnați la câte șapte ani de închisoare pentru instigare religioasă în public. Au fost trimiși la Canal ca deținuți politici, căci nu aveau articole de lege contra religiei, credința fiind teoretic liberă.

Drumul până la Canal a fost lung și au trecut prin mai multe închisori, fiind ținuti mai mult timp în fiecare dintre ele, făcându-li-se viața cât se putea de grea și de amară, când se afla că sunt deținuți politici. Ajunși la Canal dimineața, au și fost scoși la muncă și au început o viață plină de mizerie,

foame și frig în timpul iernii, încât nici nu sunt cuvinte pentru a fi descrisă. Au trăit această viață (împreună cu zece mii de deținuți politici) cât timp au ținut lucrările pentru construcția Canalului Dunăre-Marea Neagră, adică până în vara anului 1953. Cât privește legătura cu familia, treceau și câte șase luni în care nu știau nimic unii de alții.

În 1953, deținuții politici au fost duși de la Canal la mina de plumb din Baia Sprie. Abia la 14 octombrie 1955 a fost eliberat Hopârtean. Martiri erau cei omorâți pentru credință, iar cei ce scăpau cu viață după ce erau întemnițați și chinuiți pentru credință intrau în categoria mărturisitorilor (omologeți sau confesori), singurii pe care Biserica antică îi socotea vrednici să mijlocească pentru iertarea celor ce se lepădaseră de credință în timpul persecuției și cereau să fie reprimiți (cum fuseseră mai recent cei din zona Galați de după război).

Ajuns acasă, Gheorghe și-a găsit familia în cea mai mare sărăcie, fiindcă trebuia să dea statului aproape toată recolta pentru care muncise un an de zile. Și-a găsit de lucru la oraș și s-a stabilit cu familia la Ocna Mureș, unde a găsit vreo trei penticostali bătrâni cu care s-a unit și au mai venit câțiva din satele apropiate și s-a format biserica penticostală din oraș. Timpul s-a scurs, Gheorghe și Floarea au avut opt copii care au crescut și s-au botezat toți, iar părinții lui Gheorghe și sora lui bolnavă au trecut la Domnul.

După Revoluție, șase copii s-au împrăștiat care pe unde a putut să-și câștige existența, iar în oraș au rămas doi. Adunarea din Ocna Mureș era prea departe, așa că Hopârtean a deschis o nouă biserică penticostală la Uioara de Sus, un cartier al orașului, cu vreo 50 de membri, între care patru din familia sa. Gheorghe și Floarea erau în vârstă de 74 de ani fiecare în 2005.³⁹

Ionel Popa și Gheorghe Hopârtean sunt reprezentanți remarcabili ai penticostalismului popular, puternic ancorat în mediul rural, dar exercitând o mare putere de atracție asupra societății urbane. Un mare număr de orașeni de toate condițiile, de la arhitecți, medici, profesori, ingineri, până la deținuți din penitenciare au căutat călăuzirea spirituală a lui Ionel Popa, care a oficiat un botez chiar și în Spania, în Marea Mediterană.

Hopârtean a transplantat cu succes la oraș această formă de penticostalism ce are mai mult ecou în spiritualitatea românească până în momentul de față, decât penticostalismul postmodern.

Ecoul se atenuază în lipsa unor personalități remarcabile, precum cele două menționate. Atunci categorii mai educate caută forme mai moderne a căror spiritualitate rămâne de descoperit.

³⁹ Mărturiile culese de studentul Vasile Briscoiu în decembrie 2005.

Capitolul 5

Considerații generale privind identitatea pentecostalismului românesc

Conceptele de bază ale analizei noastre istorice sunt cele de cultură și sensibilitate religioasă. Așa cum s-a văzut mai sus (vezi II.1.) creștinismul nu există decât în cadrul istoric al unei societăți. În limbaj biblic, societății i se spune „lume”. Cadrul istoric este numit de sociologi „cultură”. Chiar și Biserica primară nou-testamentară a existat în societatea (lumea) iudeo-greco-romană din secolul I d.H., caracterizată printr-un anumit cadru istoric sau cultură, în sens mult mai larg decât cultura intelectuală.

Caracteristicile sensibilității religioase aparțin unui cadru istoric (unei culturi) în care trăiește o anumită societate (lume). Sensibilitatea religioasă a iudeo-creștinismului este diferită de cea a creștinismului neamurilor (sau a creștinismului greco-roman). Cea dintâi întorcea creștinismul la Legea lui Moise, cea de-a doua depărta creștinismul de Biblie. Epistolele apostolice corectau mereu aceste devieri.

Când n-au mai fost apostolii, corecțiile le vor face Reforma protestantă și trezirile spirituale.

Din nefericire, încercările creștinismului de a ieși din lume (societate) și din cultură (cadrul istoric) au eșuat lamentabil. Anabapțiștii amish din SUA au respins lumea și cultura, dar nu au scăpat de ele. Ei trăiesc și azi în lumea și cultura din secolul XVII și nu mai au ce mărturisi în lumea modernă.

Bibliografie

Cărți

- ****Am trăit atâtea minuni. Viața și activitatea lui Tudor Popescu*, Korntal, Lumina Lumii.
- ****Biblia de studiu pentru o viață deplină*, D. C. Stamp (editor, note, articole), Oradea, Life Publishers, 2000.
- ****Cristianesimo L'Enciclopedia*, Ambrosio, Gianni (coord.), Novara, De Agostini, 2004.
- ****Dicționar Enciclopedic Român*, vol. IV, Joja, Athanase (red. președinte), București, Editura Politică, 1966.
- ****Dicționar onomastic românesc*, N. A. Constantinescu (autor), București, Editura Academiei RPR, 1963.
- ****Gesangbuch für die Evangelisch-reformierte Kirchen der deutschsprachigen Schweiz*. Winterthur, Druckerei Winterthur, 1975.
- ****Noul Testament cu Psalmi, Proverbe și explicații*, București, Liga Bibliei, 2007.
- ****Pentru dezarmare și pace: a III-a adunare a cultelor din România, București 16-18 septembrie 1985*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986.
- Ardeu, Petru, *Scurt istoric pentecostal*, 2005.
- Bărbulescu, Mihai, Dennis Deletant, Keith Hichins, Șerban Papacostea, *Istoria României*, București, Corint, 2007.
- Bochian, Pavel, *Viața unui pastor din România*, București, Privilegiu, 1977.
- Bruce, Steve, *A House Divided, Protestantism, Schism, and Secularization*, Londra-New York, Routledge, 1990.
- Buia, Ioan, *Biserica lui Dumnezeu Pentecostală Română din Detroit. 1937-1987. Semi-centenar*, Detroit, Propovăduitorul, 1987.
- Bunaciu, Ioan, *Istoria Răspândirii Credinței Baptiste în România*, București, Editura Uniunii Comunităților Baptiste din R.S. Romania, 1981.
- Burgess, Stanley M. și Eduard M. van der Mass (editori), *The New International Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, Grand Rapids, Zondervan, 2003.

- Burgess, Stanley M. și Gary B. McGee (editori), Patrick H. Alexander (editor asociat), *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan, 1988.
- Cairns, Earle E., *Creștinismul de-a lungul secolelor*, Oradea, SMR, 1992.
- Caravia, Paul, Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu, *Biserica întemnițată. România: 1944–1989*, București, Institutul National pentru Studiul Totalitarismului, 1998.
- Cathala, Henri-Pierre, *Epoca dezinformării*, București, Editura Militară, 1991.
- Căileanu, Emanoil, *Așa s-a născut o biserică*, Iași, 2004.
- Ceuță, Ioan, *Mișcarea penticostală în evenimente și relatări ale secolul XX*, București, Lumina Evangheliei, 2002.
- Comșa, Grigorie Gheorghe, *Călăuza cunoașterii și combaterii sectelor*, Editura Mănăstirii Cernica, 1925.
- , *Noul ghid pentru cunoașterea și combaterea sectelor religioase*, Arad, 1927.
- Conn, Charles W., *Like a Mighty Army: A History of The Church of God 1886–1976*, Cleveland, Pathway Press, 1977.
- Creța, Grigore, *Eben Ezer. Scurt istoric*, s.l., 2002.
- Croitor, Vasilică, *Răscumpărarea memoriei*, Medgidia, Succeed Publishing, 2010.
- Cuciuc, Constantin, *Atlasul religiilor și monumentelor istorice religioase din România*, București, Gnosis, 1996.
- , *Religii care au fost interzise în România*, București, Gnosis, 2001.
- , *Religii noi în România*, București, Gnosis, 1996.
- Delumeau, Jean, *În așteptarea zorilor. Un creștinism pentru mâine*, Iași, Polirom, 2006.
- Filoramo, Giovanni și Daniele Menozzi, *Storia del Cristianesimo*, vol. I–IV, Roma-Bari, Laterza, 2001.
- Funderburk, David B., *Un ambasador american între Departamentul de Stat și dictatura comunistă din România: 1981-1985*, Constanța, Dacon, 1994.
- Gallagher, Tom, *Furtul unei națiuni*, București, Humanitas, 2005.
- Gillet, Oliver, *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, București, Compania, 2001.
- Gross, Constantin, *Călăuză și destin*, Peoria, Arizona, Elpis, 1999.
- Grossu, Sergiu, *Calvarul României creștine*, Iași, Convorbiri Literare, 1992.
- Heussi, Karl și Eric Peter, *Précis d'Histoire de l'Église*, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, 1960.
- Hitchins, Keith, *România 1866–1947*, București, Humanitas, 2004.
- Hollenweger, Walter J. (editor), *Pfingstkirchen, Selbstdarstellungen, Dokumente, Kommentare*, Stuttgart, Ev. Verlagswerk, 1971.
- , *The Pentecostals*, Peabody, MA, Hendrickson Publishers, 1988.
- Hozan, Vasile, *Amintiri din țară: despre lucrări făcute de Duhul Sfânt*, Cluj-Napoca, 2004–2008.
- Introvigne, Massimo, *I protestanti*, Torino, Elledici, 2000.
- Ladrierre, Adrien, *Biserica sau Adunarea*, vol. I, Dillenburg, GBV, 1993.

- Lascău, Petru, *Biserica în asediu*, SUA, Aripa albe, 1992.
- Liardon, Roberts, *Gods's Generals. Why They Succeeded and Why Some Failed*, Tulsa, Oklahoma, Albury Press.
- Manea, Ion, *Istoricul Bisericii Penticostale Vestea Bună*, București, Pleroma, 2009.
- Marini, Nicolae, *Istoria documentară a Oastei Domnului, 1923–1947*, București, Societatea Evanghelică Română, 1999.
- Matei, H. C., S. Negruț, I. Nicolae, N. Steflea, *Statele lumii. Mica enciclopedie*, București, Rombay, 1993.
- Măianu, Alexandru, *Viața și lucrarea lui Dumitru Cornilescu*, București, Stephanus, 1995.
- Menzies, William W. și Stanley M. Horton, *Doctrine biblice. O perspectivă pentecostală*, Oradea, Life Publishers, 1999.
- Mihai, Marga și Cornel, *Adu-ți aminte*, București, 2007.
- Munteanu, Dumitru, *Istoria credinței pentecostale în județul Bistrița-Năsăud*, vol. I–III, Bistrița, George Coșbuc.
- Pacepa, Ion Mihai, *Cartea neagră a Securității*, vol. III, București, Omega, 1999.
- Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.
- Petcu, Adrian Nicolae (coordonator), *Partidul, Securitatea și cultele*, București, Nemira, 2005.
- Popescu, Ion Mihail, *Istoria și sociologia religiilor: Creștinismul*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 1996.
- Popovici, Alexa, *Istoria bapțiștilor din România*, vol. I: 1856–1919, Chicago, 1980.
- , *Istoria bapțiștilor din România*, vol. II, 1989.
- Popovici, Eugeniu, *Istoria bisericească universală*, vol. IV, 1928.
- Rămureanu, Ioan, *Istoria bisericească universală*, vol. II (1054–1982), București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1993.
- Râscol, Lidia, *Portretul tatălui meu*, Timișoara, Dalia, 2009.
- , *Privind în urmă*, Timișoara, Dalia, 2007.
- Sandru, Trandafir, *Biserica creștină. Evoluție și spiritualitate*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1995.
- , *Biserica pentecostală în istoria creștinismului*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1992.
- , *Dogmatica Bisericii lui Dumnezeu apostolice pentecostale*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1993.
- , *Pagini din istoria unei biserici*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1994.
- , *The Pentecostal Apostolic Church of God of Romania*, București, 1982.
- , *Trezirea spirituală pentecostală din România*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1997.
- (editor), *Biserica lui Dumnezeu Apostolică Pentecostală din România*, București, Editura Cultului Penticostal, 1982.

- (redactor), *Îndrumătorul pastorului*, București, Editura Cultului Penticostal, 1976.
- Sandu, Marin, *Viața unui slujitor*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2005.
- Schifirneț, Constantin, *Biserica noastră și cultele minoritare 1928*, București, Albatros, 2000.
- Scurtu, Ioan (coautor și coordonator), *Istoria românilor, vol. VIII: România întregită (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Shultz, Richard H., Roy Godson, *Dezinformatsia. Active Measures în Soviet Strategy*, New York, Pergamon-Brassey's 1984.
- Synan, Vinson, *Tradiția mișcării penticostale*, Oradea, Betania, 2004.
- Țon, Iosif, *Confruntări*, Oradea, Cartea Creștină, 2009.
- Vamvu, Alecsie, *Actele de cult în Biserica lui Dumnezeu*, Cultul penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din Republica Socialistă România, 1981.
- Wurmbrand, Richard, *Cu Dumnezeu în subterană*, București, Casa Școalelor, 1993.

Reviste

- „Buletinul Cultului Penticostal”
- „Credința în acțiune”
- „Cuvântul Adevărului”
- „Elim”
- „Flacăra Rusaliilor”
- „Jurnalul meu”
- „Lumina Evangheliei”
- „Lumina Vechilor Cărări”
- „Mesaj Evanghelic”
- „Pleroma”
- „Roua”
- „Vestitorul Evangheliei”

Cotidiene

- „Evenimentul zilei”
- „România liberă”

Index de persoane

- Achim, Simion (Achimaș) 271, 272, 352, 447, 634
Adalbert, Nagy 96, 326
Ailoaie, Profira 130
Albu, Constantin 535, 536
Alec, Iacob 381, 391, 394, 395
Alexa, Emil 565, 566
Alexandroaie, George 335
Alischer, Michael 90
Alischer, Peter 90
Amarie, Claudiu 591
Amarie, Nicolae 648
Amato, Gaetano 558
Ana, Pavel 633, 634
Andonie, Vasile 517
Andor, Ioan 605
Andraș, Maria 57
Andraș, Petru 54
Andraș, Teodor 36, 40, 43, 48, 54, 69, 173
Andreica, Ruben 606
Andronache, Mircea 235
Antal, Vasile 603
Apetrei (Apetre), Gabriel 235, 236, 305, 370
Apetrei, Ilie 539
Ardelean, Gheorghe 212
Ardelean, Moise 78, 191, 352, 454, 632
Ardelean, Petru 223
Ardelean, Ștefan 191
Ardelean, Traian 349
Ardeleanu, Aurel 498
Ardeu, Petru (jr) 352, 374
Ardeu, Petru 22, 43, 44, 56, 58, 60, 61, 63, 66, 69, 70, 77–80, 82, 84, 89, 90, 93, 96, 98, 104, 115, 133, 137, 139, 142, 144, 148, 151, 155, 156, 157, 160, 165, 166, 174, 177, 179, 188, 206, 211, 217, 219, 221, 234, 238, 271, 277, 290, 292, 295, 298, 300–303, 310, 313, 352, 353, 354, 366, 370, 371, 374, 410, 414, 431, 433, 434, 446
Aron, Ioan 519, 592, 595, 596
Aron, Octavian 518, 595
Aron, Petru 250, 517–522, 595
Aron, Petru (jr) 517–521
Aron, Petru (sr) 250, 517, 518, 521, 522, 595
Aron, Sever 519
Aruncutean, Teofil 256
Asaftei, Valentin 533
Aslam, Mihai 607
Avasiloaie, Gheorghe 129, 282, 338, 427
Avram, Ioan 86, 87, 89, 182
Avram, Ion 192
Avram, Veronica 192
Avramescu, Dimitrie 511
Axinte, Vasile 123, 183, 553
Azamfirii, Gică 536
Azoică, Rodica 529
Baas, Joe 387
Baban, Petru și Susana 330
Baciu, Petru 631
Bagiu, Gheorghe 130
Baiaș, Filip 430, 432, 441, 443, 521
Baica, Vasile 246
Bala, Petrică 499
Balaj, Gheorghe 645, 646
Baloș, Vasile 430, 441
Banc, Grigore 196, 197
Banc, Maria 387, 391, 404
Banu, Ghiță 471, 477, 479, 481
Barbu, Ion (Nicolae) 307, 310
Barbu, Simion 108
Băbălaie, Gheorghe 629

Index de localități

- Abrud 492
Adâncata 426
Agadici 83, 222, 223
Aghireș 265, 604, 607
Agigea 477, 484
Agrișu Mare 212, 214, 639, 640
Aiud 232
Akron 44–46, 49, 65, 68
Alba Iulia 89, 92, 101, 142, 161, 203, 219,
223, 250, 345, 435, 441, 499, 502–504, 506,
508, 513, 603, 608
Albești 424
Aleșd 86, 197, 514
Almaș 80, 87, 272, 373, 631
Almașu Mare 269, 349, 350
Andrieșeni 525
Anina 83, 204, 205, 244, 245, 412, 435, 649
Aninoasa 512
Apahida 249
Apsa 265
Arad 22, 56, 66–70, 77–80, 82, 86–88, 93, 135,
145, 147, 153, 166, 169, 173, 179, 180, 181,
187, 191, 207, 209, 210, 212–217, 219, 220,
222, 224, 226–228, 230, 234, 238, 239, 243,
245, 253, 271, 275, 287, 290, 292, 293, 300–303,
305, 309, 310, 313, 318, 319, 328–330, 344,
345, 352, 359, 365, 366, 374–376, 382, 386,
387, 389, 410, 428, 432–435, 441, 446, 447,
449, 450, 451, 454, 464, 489, 490, 502, 505,
516, 528, 546, 550, 604, 609, 631, 632, 633,
636, 638, 639, 641–644, 654, 655
Arăneag 640
Arbore 98, 113, 118, 122, 123, 126, 127, 183,
184, 192, 281, 317, 427, 428, 429, 537–540,
544, 625
Arcalia 325, 329–331, 555, 559, 564, 567
Argel 242
Ariceștii Zeletin 278, 434, 464–466
Aroneanu 399, 526
Asuaju de Sus 95, 108
Așel 90
Avram Iancu 356, 431
Baba Ana 470
Bacău 333, 334, 382, 429, 527
Badon 605
Baia Mare 105, 268, 374, 382, 430, 431, 441,
502, 596, 603, 610, 611, 612, 614
Baia Sprie 374, 510
Bajura 530
Balomir 272, 435, 513
Band 93, 519, 594
Baranca 530
Basarabi 473, 478, 482–485
Bazna 38, 90
Bădeuți 114, 122, 126, 127, 427
Băile Herculane 495
Băișești 426
Băița de sub Codru 612
Bălan 79, 80, 194, 196, 261–264, 484, 543, 612
Bălata 511
Bălănoaia 487
Bălcaci 505
Bălușeni 426
Bănila 124, 125, 127
Bănila de sub Munte 124
Bărbant 219, 502–506
Băsești 108, 126
Bârlad 134, 259, 382, 526
Bârsău Mare 597, 599
Beclean 23, 255, 256, 316, 330, 432, 441, 558,
559, 563–566, 569, 574, 603